

NERIJOS FORTO ISTORIJA

Parengė Lietuvos jūrų muziejaus specialistai:

- Inga Kurtkutė, muziejininkė-educacinių programų koordinatore
- Vida Narveišytė, muziejininkė-educacinių programų koordinatore

Pagrindinė žinutė

Kultūros paveldo objektų išsaugojimas ir pritaikymas yra svarbus savo krašto istorijos pažinimui.

Anotacija

Ar girdėjai apie vieną iš Prūsijos karinio ir marinistinio paveldo objektų - Nerijos fortą? O gal žinai kam jis buvo skirtas ir kas jame šiandien yra įsikūręs? Ar tikrai tvirtovės gynybinis griovys perkasa buvo sujungtas su mariomis?

Mokiniai bus supažindinti su vienu iš karinio ir marinistinio kultūros paveldo objektų – Nerijos fortu, kuriame šiuo metu yra įsikūręs Lietuvos jūrų muziejus. Užsiėmimo metu vaikai turės galimybę per vizualinę išraišką perteiktą informaciją susipažinti su šio objekto istorija, patys virtualiai keliaus po šį kultūros paveldo objektą, lygins kaip jis laikui bėgant pasikeitė, ne tik išoriškai bet ir savo paskirtimi, ieškos atsakymų į jiems pateiktus klausimus, praplės savo žodyną bei gilins žinias Klaipėdos krašto pažinime.

Tikslinė grupė

Pamoka papildo 5-8 klasių geografijos ir istorijos programas.

Metodinė medžiaga mokytojui

- Pamokos pradžioje mokytojas su vaikais kalba apie Klaipėdą, Klaipėdos uostą ir jo reikšmę Lietuvai. Vaikų paprašoma pagalvoti ir parašyti 5 priežastis, kam mums yra reikalingas uostas ir ar reikia jį saugoti.
- Demonstruojamas video filmukas „Nerijos forto istorija“. Vaikų prašoma atidžiai jį stebėti, nes po to reikės atlikti užduotis.
- Po filmuko peržiūros vyksta filmuko aptarimas ir atliekamos užduotys:
- Aptariama, kokie buvo nauji, jiems nežinomi terminai, pasiaiškinama kas tai yra.
- Po to vaikams duodami teiginiai į kuriuos jie turi atsakyti TIESA ar MELAS:
  1. Nerijos fortas buvo pastatytas tam, kad čia apsigyventų Prūsijos karališkoji šeima.(ne)
  2. Fosa – gynybinis griovys pilnas vandens (taip)
  3. Semaforas rodė kelinta dabar valanda.(ne)

4. Pakeliamas tiltas vienintelis kelias jungiantis tvirtovę su išore (taip)
  5. Kazematas – skirtas įgulai, jame veikė Kopgalio kaimo mokykla, gyveno uoste ir jūroje dirbančių darbininkų šeimos. (taip)
  6. Čia įsikūręs Delfinariumas (ne)
- Patikrinami vaikų surinkti atsakymai ir aptariama, kas, iš tiesų, buvo tiesa, o kas melas, praplečiant ir papildant žinias.
  - Aptariama Nerijos forto reikšmė šiandien.

Užduotis namuose:

pagalvoti ir parašyti, kokius kultūros paveldo objektus jų mieste vaikai žino, pasidomėti kam jie buvo skirti ir kam šiandien jie yra naudojami ar kam siūlytų juos panaudoti.

Virtuali medžiaga

<https://www.youtube.com/watch?v=JFsAvyUprlA>

PAPILDOMA MEDŽIAGA

Kopgalio istorijos apžvalga

Kopgalis – šiauriausias ir jauniausias Kuršių nerijos taškas. Tai yra jauniausias Lietuvos lopinėlis. Žinių nėra daug, nes:

1)neilga istorija (vietovė geologiškai susiformavo tik XVIII a. vid. – XIX a. vid.; gyvenvietė egzistavo tik apie 160 metų);

2)nepavyko išsiaiškinti senųjų Kopgalio gyventojų likimo po 1944m.;

3)nuo 1945 m. iki 1990 m. Kopgalis buvo kariškių valdoma uždara teritorija (daugelis net nežinojo apie Kopgalio kaimo egzistavimą).

XVI a. iki nerijos galo driekėsi **smėlio kopos**. Teritorija nuo dabartinės etnografinės žvejo sodybos iki molo nuolat kito vėjo, audrų, potvynių, pustomo smėlio poveikyje. Tik nuo XIX a. pradėjus tvirtinti ir apsodinti kopas, gamtiniai procesai sulėtėjo.

Prūsijos kuršiai vietovę vadino – **Ziuderšpice**. Lietuvinkai neriją vadino **Užmariu, Kopomis**. Kopgalis, t.y. kopų – nerijos galas – pabaiga.

Nuolatinį vakarų vėjų nešamas Kopgalio kopų smėlis virto į marias. Mariose nuolat susidarydavo seklumos. Po didesnės audros ar ledonešio tekdavo vis tikslinti uosto farvaterio vietą. Daugelis uoste pakrautų laivų dėl to turėjo būti iškrauti, tušti per seklumą perplaukti ir tik reide vėl savo krovinių paimiti. Nepastovi, neprognozuojama padėtis labai apsunkino Klaipėdos uosto laivybą.

Balasto aikštė. Į Klaipėdą atplaukdavo daug „tuščių“ laivų, kurie savo triumus turėjo užpildę steriliu balastu (žvyru, gargždu, smėliu ar pan.). Tai buvo būtina, nes nepakrauti buriniai laivai darėsi lengvi ir sunkiai valdomi. Tą balastą jie palikdavo Klaipėdoje specialiose aikštėse. Jos buvo netoli kranto, nesunkiai pasiekiamos laivams. Iškrautas balastas užėmė daug vietos ir greitai užpildydavo aikštei skirtą plotą. Balasto sankrovos aikštes teko nuolat keisti. Nuo XVIII a. vid. – pab. atplaukiančių tuščių (su balastu) burlaivių vis daugėjo. Jie išgabendavo Klaipėdoje supjautą medieną.

Balasto prieklauka Nerijoje veikė netoli Smiltynės. Balastą iškraudavo mediniais karučiais. Balasto kalno gruntą sunaudavo ir Neringos forto pylimams įrengti.

Marių pakrante iki molo galo ėjo geležinkelio bėgiai. Jais gabendavo akmenis, blokus molo statybai. Reikalui esant geležinkelis galėjo būti naudojamas balastui gabenti.

Kopgalio kaimas bei gyventojai. Darbininkai, balasto krovėjai, sargai Nerijos smaigalyje apsistodavo tik trumpam laikui. Jūra tai nuplaudavo, tai priaugindavo smaigalį, o ir itin atšiaurios gyvenimo sąlygos (audros, keliaujantis smėlis, dirbamos žemės trūkumas) iki XIX a. II-ojo dešimtmečio pabaigos neskatinio Kopgalio apgyvendinimo.

1814 m. žvejas Johan Verkull (Jonas Verkulis) gavo 4 margus žemės laisva Magdeburgo teise. Jis įsikūrė ant 30m. aukščio balasto kalno greta marių. Po kelių metų audros metu marių bangos nuplovė kalną.

Tik greitai nugriovus namą Johan Verkull (Jonas Verkulis) pavyko jį išsaugoti. Kiek vėliau žvejas pasistatė namus toliau nuo marių. Tik po penkerių metų jis sulaukė kaimynų: abipus Balasto kalno tokiomis pačiomis teisėmis įsikūrė dar dvi žvejų šeimos. Saugodamiesi nuo audrų sukeltų bangų, slenkančio smėlio gyventojai tvirtino bei dengė velėna krantus.

Naujakurių gyvenimas Kopgalyje nebuvo lengvas. Laisvos žvejybos mariose ir jūroje teisė, paveldimas sklypas leido užsitikrinti dalį maisto, pajamų. Šitoje grynai smėlio dirvoje, kad gautų derlių, tręšiant jūros kerpėmis (See – Ting) išsiaugindavo bulvių. Pirmieji persikėlėliai dirbo balasto iškrovėjais.

1829 m. balandžio audra nuplovė naujakurių sklypus, išardė kopų sutvirtinimus, sunaikino alksnynų želdinius. Šios audros metu ties Klaipėda sudužo 4 burlaiviai ir nuskendo 11 žmonių. Nukentėjo ir Kopgalio sodybos.

Kopgalio žvejai įsikuria kiek toliau nuo marių (teritorijoje tarp muziejaus kasų ir etnografinės pajūrio žvejo sodybos).

XIX a. kaimas gauna savo vėtrungės ženklą – įstrižai iš dešinio viršutinio į kairįjį apatinį kampą padalytas skydas, kurio viršutinis laukas juodas, o apatinis – baltas. Prieš beveik 100 m. surašymo duomenimis Kopgalio valsčiuje buvo daugiausia gyventojų - 134. Tais metais stovėjo 19 pastatų.

Po truputį kaimo gyventojų ėmė mažėti: kai buvo apsodinta didžioji kopų dalis, kaimą apleido darbininkai - miško sodintojai. Netrukus labai smarkiai sumažėjo atplaukiančių burlaivių, tuomet miestan persikėlė dalis balasto krovėjų.

Pirmieji Kopgalio gyventojai kalbėjo kuršių – vokiečių ar net kuršių – lietuvių - vokiečių kalbomis. Miesto artumas, kontaktai su greitai vokiečių kalbais miesto gyventojais skatino vokiečių kalbos įsivyravimą ir XXa. II dešimtmetyje dauguma nuolatinių Kopgalio gyventojų šnekėjo vokiškai bei dirbo mieste.

Istorija ir priežastys, kodėl buvo pradėta tvirtovės statyba. Nuo XIX a. 7-ojo dešimtmečio pradžios Prūsija siekė suvienyti vokiečių žemes. 1864 m. Prūsija sąjungoje su Austrija užpuolė Daniją. Nedidelė ir silpna Danija neįstengė ilgai priešintis dviem galingoms valstybėms. Prūsija ėmė ruošti karui prieš buvusią sąjungininkę, norėdama susilpninti jos įtaką vokiečių žemėse Prūsija nusprendė pastatyti gynybinę tvirtovę daugelyje pasienio taškų. Modernia tvirtove buvo manoma paversti Klaipėdą. Kopgalio fortas kartu su Miško arba Plantacijos fortu (dabartinio stadiono vietoje) ir Klaipėdos piliavietėje įrengta Citadele³ turėjo ginti įplaukimą į uostą iš jūros, ir toliau – į Kuršių marių ir sausumo prieigas. Tvirtovę suprojektavo Prūsijos karo inžinieriai. Kariniai įtvirtinimai Kopgalyje galėjo apsaugoti Klaipėdos uostą nuo netikėto priešo įsiveržimo iš jūros pusės. Jie turėjo užkirsti priešui galimybę išlaipinti desantą, įsitvirtinti Nerijoje ir pulti Klaipėdos miestą iš mažiau saugomos marių pusės. XIX a. vid. vykstant Vokietijos vienijimosi procesui bei konfrontuojant su

Prancūzija ir Austrija kilo poreikis geriau apsaugoti uostus. Sparčiai besivystant karinei technikai, buvo statomi nauji ir pertvarkomi seni gynybiniai įrengimai. Nerijos forto pylimai plane sudarė netaisyklingą šešiakampį. Dvi jo ilgosios kraštinės, atsuktos į jūrą, sudarė kaktą. Dvi kraštinės, atsuktos į miestą formuoja kaklą. Dvi trumposios – flankus (šonus). Išilgai brustvero ėjo šaulių banketė. Taip pat buvo įrengti trys blindadžai su ambrazūromis kaktos ir flankų apsaugojimui. Pradžioje blindadžai buvo uždaromi vartais. Buvo įrengtas ir blindadžas šaudmenų liftui. Blindadžus papildavo apsauginiu grunto sluoksniu ir paversdavo šaudmenų sandėliais vienai mūšio dienai. Po 5-6m vakariniu pylimu buvo įrengtas parako sandėlis. Šiaurės vakarų pylimas dengė nuo apšaudymo įgulos apgyvendintą kazematą.

Jo viršūnėje įrengtas brustveras saugojo karius nuo kulku. Šiaurės ir pietvakarių kampuose paruoštos po vieną, o vakariniame kampe net dvi artilerijos pozicijos. Blindajuose prie jų buvo numatytos vietos šaudmenims. Viename blindadže įrengtas keltuvas turėjo tiekti šaudmenis tiesiai iš po pylimo buvusio sandėlio. Fortą supo 2 m gylio ir 12 m pločio fosa. Jo prieigas gynė iš po pylimo išsikišę trys šaulių kaponyrai. Jų sienos siekia 1,5m storio ir turi po į visas puses nukreiptas 17 ambrazūrų. Kaponyrus su vidiniu kiemu jungė trys poternos. Vienintelis kelias į fortą veda pakeliamu tiltu, pro storo plieno lakšto vartus tuneliu po pylimu į vidinį kiemą. Tiltą saugoja brustverais apsupta ginklų (išpuolių) aikštelė. Forto kiemo viduryje buvo pastatytas (dabartinėje akvariumo vietoje) 40m skersmens apvalus 2 aukštų kazematas įgulai. Jis turėjo uždara 20 m skersmens kiemą. Forto šlaitai buvo apželdinti dygiomis gudobelėmis.

1864–1888m. vyko Klaipėdos pilies (citadelės) reorganizacija. 1865 m. pradėta Nerijos forto (Nehrungsfort) statyba Kopgalyje. Pradžioje buvo pastatytas kazematas, sumūrytos kitos patalpos. Tik po to formuoti pylimai. Darbų nespėta baigti iki prūsų–austrų karo pradžios 1866m. Neįrengtas fortas buvo skubiai aprūpintas patrankomis. Vėliau Kopgalio forto statyba atnaujinta, tačiau vyko lėtai su dideliais pertrūkimais.

Nors Nerijos fortas nėra labai senas, jis apipintas neįtikėtinais pasakojimais. Dar ir šiandien yra žmonių, kuriems neva teko lankytis požeminiame tunelyje, vedančiame iš forto į miestą po mariomis. Jis esą jungia tvirtovę su pilimi – citadele ar kalėjimu – teismu. Kaip atsirado šie pasakojimai?

Įvairūs padavimai išplito XIX a. pab. – XX a. kadangi tuo metu statybos vyko ir pilies teritorijoje – fortuose ir nerijoje. Kilo pasakojimas, kad iš pilies eina urvas po mariomis iki nerijoje esančio forto. Iš tikrųjų: „Tarp tvirtovės ir miesto citadelės mariu dugnu buvo nutiestas telegrafo kabelis, kuris, laikui bėgant, žmonių vaizduotėje virto tuneliu.“ Padavimo pradžia sietina su 1870–1874m. kabelio klojimo darbais. Darbininkai dirbę daugelio pertvarų padalytose fortų, citadelės poternose galėjo susidaryti ilgai besidriekiančių tunelių išpūdį. Jį gilino silpnas apšvietimas, apribotas patekimas į pilies – citadelės bei fortų teritorijas, nuolat užrakintos kai kurios patalpos.

Trys poternos su kaponyrais – svarbiausias tvirtovės ginklas. Kaponyruose įrengta po 17 ambrazūrų rankiniam šaunamajam ginklui. Poternų galuose įrengta po dvi papildomas ambrazūras. Kiekvienas kaponyras saugojo po dvi fosos kraštines. Ambrazūrų apšaudymo laukai apskaičiuoti taip, kad dengia po pusę gretimos ambrazūros lauko.

XIXa. vidurio antros pusės Klaipėdos gynybinės sistemos likimą nulėmė sparti artilerijos raida. Vokiečių karo laivai ginkluotų naujomis patrankomis bandyme buvo pademonstruotas ypatingas naujos jūrų artilerijos tikslumas banguotoje jūroje. Buvo nustatyta, kad Nerijos bei Miško fortų pylimai uosto gynybai nebetinkami. Sviediniai smigo iki šešių metrų gylio ir sprogdami išrausdavo milžiniškas duobes. Po jo Klaipėdos pilies poternose pradėtos sandėliuoti degios medžiagos, žibalas. Pilies teritorijoje ima kurtis pramonės objektai. Iki XIX a. pab. Klaipėda taip ir netapo kariniu placdarmu ir tvirtove nebuvo pasinaudota gynybos tikslams. Karo technika sparčiai

tobulėjo ir Kopgalio statytojai nuolat taisė ir keitė projektą. Laikui bėgant paaiškėja, kad tvirtovė neturi strateginės reikšmės. 1895m. kareiviai apleido tvirtovę. 1888 m. išsprogdintas Miško fortas. Jo vietoje įrengiamas stadionas, dalis išlikusių patalpų naudotos sandėliavimui. 1897 m. atėjo eilė Nerijos fortui. Patrankos buvo demontuotos. Forto patalpas kariškiai perdavė civilinėms reikmėms. Juose įsirengė sandėlius Uosto valdyba bei Kopų prižiūrėtojai. Centriniam redute buvo apgyvendinami samdyti darbininkai. 1915m. žiemą daliai klaipėdiškių fortas tapo priebėga nuo mieste siautėjančių rusų karių.

1923m. Lietuvai perėmus Klaipėdos uostą, tvirtovė perėjo uosto žinion. Redute ir buvusiuose parako rūsiuose apsigyveno uosto darbininkų šeimos. Kurį laiką čia veikė mokykla, kurioje mokėsi Kopyalyje gyvenusių šeimų vaikai.

Forto mokykla. Augant kaimui ir jam esant atokiai nuo pradinių mokyklų valdžia susirūpino čia įsteigti liaudies mokyklą. 1879-1900m. viename tvirtovės kazemate veikė Kopygalio kaimo mokykla. Joje mokytojavo puskarininkis forto sandėlio feldfelbis Albert'as Hannemann'as. Vienu metu jis ėjo ir tvirtovės komendanto pareigas. Prieš pradėdamas mokytojauti A. Hannemann šešias savaites lankė kursus Karalienės (į rytus nuo dabartinio Chernohevskio) mokytojų seminarijoje. Čia buvo dėstoma ir lietuvių kalba. Po egzaminų jis gavo teisę mokytojauti kaimo mokyklose. Puskarininkis A. Hannemann vienu metu ėjęs komendanto, puskarininkio, mokytojo pareigas negalėjo būti geru pedagogu. 1897m. buvęs puskarininkis atsidėjo karo tarnybos ir atsidėjo mokytojavimui. Dienraštyje „Memeler Dampfboot“ jį apibūdino kaip pastoviausią, pareigingiausią pedagogą. 1900 m. Kopygalio kaimo mokykla perkelta į kaimą. Tuo metu šioje mokykloje mokėsi septyni vaikai. Mokykla buvo dabartinės etnografinės pajūrio žvejo sodybos vietoje.

Prieš 1885m. šiauriau forto, netoli marių pakrantės veikti Lazaretas. XIX a. vid. Klaipėdos apylinkėse ir mieste siautėjo choleros, raupų, šiltinės epidemijos. Todėl buvo įvesta griežtesnė sanitarinė kontrolė, stengiantis užkirsti kelią užsikrėtusių asmenų bei prekių pakliuvimui į miestą. Dėl savo nuošalumo ir prieinamumo laivams tokiam sanitariniam postui parinkta vieta Kopyalyje. Apie 1887m. dalyje stovėjusių barakų įrengiamas lazaretas ir šalia karantino uostas. Karantino uoste sustodavo laivai sanitariniam patikrinimui. Lazarete buvo laikinai izoliuojami susirgę ar įtartini užsikrėtus pavojingomis ligomis keleiviai, jūreiviai, prekės.

Vėliau lazaretas šis pervadinamas į karantino stotį Karantino stotyje galėjo gydytis uosto tarnautojai bei jų šeimos. Karantino stotyje dirbo gydytojas bei felčeriai.

Viename barake buvo laikomi sergantys, kitame – įtariamai užsikrėtę, trečiame – dezinfekcijai skiriamos prekės, drabužiai. Stovėjo dezinfekcinis namas (vok. *Desinfektionshaus*) Choleros barake įrengta: koplytėlė, prausyklos, 9 vietų sergančių cholera vyrų palata su atskira vieta 3 sergančioms moterims. Esant reikalui pastate numatytos vietos ir daugiau ligonių. Prie stoties buvo pasodinta dekoratyvinių augalų, gėlynų. 1945 m. karo veiksmų metu dalis jų sudegė.

Po 1923 m. gyvenimas forte vėl pagyvėjo. Centriniam redute įsikūrė 15 šeimų. Jų vyrai dirbo uoste ar jūroje. Nuo 1924m. Klaipėdos uosto valdybos pirmininkas L. Stulpinas Kopygalio tvirtovės patalpomis leido naudotis pirmiesiems Klaipėdos jūros skautams. Forte glaudėsi Pasienio policijos Smiltynės sargyba. 1924 ir 1925 m. vasaromis apgyvendinti Jūrų skyriaus prie Kauno aukštesniosios techniko mokyklos kursantai, atlikę praktiką uosto tarnybos laivuose.

Kopygalio kaip poilsia vietės formavimasis. Prieš PPK karą, kaime sumažėjo darbo, todėl gyventojai pradėjo ieškoti kitų pragyvenimo šaltinių. Žvejai ėmė perstatinėti savo namus pritaikydami juos poilsiautojų poreikiams. Prie namų atsirado erdvios verandos. Dalis prakutusių kopygaliečių ėmė statyti vasarnamius. Juos pirkdavo ar išsinuomodavo miestiečiai. Klaipėdiečiai neįstengę įsikurti Smiltynėje rinkosi atokesnę Kopygalį. Tokiu būdu, kaime atsirado tik sezoniskai gyvenamų namų.

Turtingo verslininko **Hennri Zaborowski** šeima pradėjo kaip medienos pirkliai. Jie turėjo kelis restoranus, naudojosi pirmuoju privačiu Kopgalio kaimo telefonu. XIX–XX a. sandūroje pradėjo plaukioti keleivinis garlaivis.

Iš garlaivio išlipusius keleivius šeimnininkas pasitikdavo gera kvapnia kava ir pyragaičiais prie baltai apdengto stalo, po pavėsingu altanos stogu.

Lietuvos Respublikos valdžia stengėsi suaktyvinti **kurortų augimą**. Todėl buvo leidžiama į pajūrio kurortus (Nidą, Juodkrantę, Smiltynę, Kopgalį, Melnragę, Girulius, Nemirsetą) atvykti be kelionės paso, bet atvykęs turėjo per 24 val. apie atvykimą pranešti vietos policijai.

Tuo metu gyvenvietė apibūdinama ne kaip žvejų kaimas, o kaip teikiantis specifines paslaugas kurortas:

Klaipėdos Kopgalis Sveikatvietė ir jūrų maudyklės prieš miestą yra ketvirtą valandos pasiekiamos Kopgalio maudyklės. Pasivažinėjimai garlaiviais, buriniais laivais bei valtimis. Romantiškas Neringos fortas. Rami ir sveika poilsio vieta sveikatai pataisyti.

Kopgalio gelbėjimo stotis. Tam tikromis valandomis nuostatai draudė prie plažų prisiartinti Kopgalio žvejams. XX a. 2-3-jame dešimtmetyje plažų švara, tvarka, kopų apsauga rūpinosi Klaipėdos uosto policija. Netvarkingi poilsiautojai pradėti bausti piniginėmis baudomis. Plažuose uždrausta vedžioti šunis. Uosto valdyba plažų tvarkymui skirdavo lėšas gautas iš maudymosi būdelių statymo, jų nuomos, leidimų rinkti grybus, parduotą jūros smėlį. Dalis šių lėšų skiriama stirnų pašarui, édzioms žiemą. Turtingesnių poilsiautojų patogumui buvo statomi nedideli namukai-maudymosi būdelės. Šiuos namukus - budeles nuomodavo pasiturintys miestiečiai bei leisdavo naudotis savo bičiuliams. Būdelių sienas paprastai iškaldavo lentelėmis, dažydavo ryškiais aliejiniais dažais.

Paprastai viduje stovédavo pinti krėsiai, žibalinė lempa, atverčiamas stalas, spiritinė viryklė, sieną puošdavo koks jūrų paveikslas. Čia damos gerdavo kavą, vyrai – karštą grogą.

Po APK Kopgalis buvo uždara pasienio zona, Kopgalio plažas civiliams gyventojams iš miesto tapo prieinamas tik apie 1975m. 21.00 – 06.00 val. jame nevaržomai šeimnininkaudavo sovietų pasieniečiai.

Po to kai Kopgalio plaže nuskendo klaipėdiečio kirpėjo 10 metų duktė, susirūpinta ir poilsiautojų saugumu. Jos mama bei kiti poilsiautojai tuo metu buvo užsispoksę į briedį. Mergaitę ištraukus, jos išgelbėti nepavyko. Tuomet pradėta diskutuoti apie gelbėjimo stoties įrengimą.

Kopgalio gelbėjimo stotis turėjo raketų šaudymo aparatą. Tuo metu gelbėjimo raketomis – specialiais harpūnais į nukentėjusį laivą buvo permetami lynai.

Jūreiviai įlįsdavo į prie lyno tvirtinamus specialias kelnes primenančius maišus ir gelbédavosi šitaip palikdami laivą.

Baltijos pakrantės gelbėtojai kopgaliečiai naudojosi Dž. Frencio pagrindu sukurtomis valtimis bei joms transportuoti pritaikytais arklių vežimais. Gelbėjimo stočių įgulą sudarė savanoriai iš vietinių žvejų. Įguloje buvo nuo 12 iki 15 vyrų. Jos pratybas, gelbėjimo darbus finansavo gelbėjimo bendrovė. Ji draudė ir įgulos narių gyvybes. Stotyje buvo laikomi pajūryje rastų skenduolių kūnai. Tokie atvejai nebuvo reti. Čia buvo atliekamas pirminė medicininė apžiūra bei pradedamas Klaipėdos kriminalinės policijos tyrimas. Kopgalio gelbėjimo stotis 1895–1945m. išgelbėjo 136 žmones. Tai didžiausias iš visų Klaipėdos gelbėjimo vietinės bendrovės stočių išgelbėtų žmonių skaičius. 192–1939m. visos Klaipėdos krašto gelbėjimo stotys liko pavaldžios Vokietijos sudužėlių bendrovei. Jos pavadintos Vokietijos Rytų pajūrio gelbėjimo stotimis.

Fortas karo ir pokario metais.1939m. Vokietijai aneksavus Klaipėdos kraštą Nerijos fortą vėl užėmė kariškiai. Jo komendantu tapo karo laivo vadas kapitonas von Bredow. Forto patalpos naudotos ginklų, amunicijos sandėliavimui.

6-jame dešimtmetyje valant užgriuvusią latriną rasti dviejų vokiečių karių skeletai. Jie buvo pasislėpę atmatų duobėje. Abu turėjo kaučiukinius apsiaustus. Vienas iš jų – karininkas (išliko antpečiai su viena žvaigždute – stačiakampiu), Užantyje išliko suiręs dokumentas. Jame nurodoma, kad jo savininkas Wilhelm Koch iš Berno g. 1918m. Jų misiją galima numanyti iš greta gulėjusios sprogimo paleidimo dėžutės. Vokiečiai tikėjosi, kad pavyks išsprogdinti visą fortą. Sprogimo banga palaidojo kariškius slėptuvėje. 1945m. sausio mėn. vokiečių kariuomenė traukdamasi per Kuršių Neriją į Karaliaučių tvirtovę išsprogdino. Buvo visiškai sunaikintas redutas, tiltas, pažeisti visi trys kaponyrai, blindazų mūrai, užversta daug patalpų. Visa buvo padengta 2-3m. storio griuvenų ir grunto sluoksniu.

1945.01.28 vakare Raudonosios armijos 16-osios lietuviškosios divizijos vadovaujamas papulkininkio V. Lunia persikėlė ledu į Neriją. Vokiečiai jau buvo apleidę Koggalį.

Po APK Neringos fortą savo žinion perėmė sovietų pasieniečiai. Iki 1975m. jis liko uždaroje “pasienio zonoje”.

Vyko jo restauravimo bei pritaikymo kitoms reikmėms darbas. Forte aptikta nemažai artilerijos sviedinių bei kitų sprogmenų. Išminuotojai išvežė du sunkvežimius su mirtinu kroviniu. 1979m. Nerijos forte įsikūrė jūrų muziejus.

Semaforas. Kas tai? 1902 m. ant šiaurinio forto pylimo įrengtas vėjo semaforas ir signalinė stotis laivams. Šis semaforas buvo ypatingai naudingas žvejams bei kabotažiniams (pakrančių) laivams, nes semaforo ženklai rodė meteorologines oro sąlygas, bangavimą. Jis buvo gerai matomas – geru oru jį pastebėdavo už 6–7 mylių nuo kranto.

Semaforą sudarė stiebas, ant kurio pritvirtintos keturios viena virš kitos horizontalios judamos signalinės lentelės iš vienos ir kitos jo pusės. Greta stovėjo dar du mažesni stiebai su dviem dideliais skrituliais, padalinti į keturias dalis. Skritulys reiškė vėjų rožę. Jo centre pritvirtinta rodyklė rodė vėjo kryptį, o lentelės – vėjo jėgą. Semaforo ženklai buvo matomi iš abiejų pusių.

Iki Antrojo pasaulinio karo iš tolo pastebimas Koggalio forto semaforas buvo ryškiausias nerijos smailumos pakrantės kraštovaizdžio akcentas.

Padavimai apie fortą. Nerijos fortas nėra labai senas, tačiau jau apipintas neįtikėtinais pasakojimais. Dar ir šiol gausu žmonių, kuriems „teko” lankytis požeminiame tunelyje, vedančiame iš forto į miestą po mariomis. Jis esą jungia tvirtovę su pilimi – citadele ar kalėjimu – teismu. Nerijos fortą ir požemį įsirengę švedai, todėl Nerijos fortas dažnai vadinamas ir švedų tvirtove. Kaip atsirado šie pasakojimai?

Idėja sieti požeminį perėjimą su pilimi nėra nauja. 1726 m. G. Reimer minėjo požemį iš pilies vedusį po Dangės upe iki Vitės priemiesčio. Panašūs pasakojimai galėjo tapti padavimo apie požemį po mariomis užuomazga. Jie išplito XIX a. pab.–XX a. A. Tautavičius rašė: „Kadangi tuo metu statybos vyko ir pilies teritorijoje – fortuose ir nerijoje tai iš to, laiko išliko pasakojimas, kad iš pilies eina urvas po mariomis iki nerijoje esančio forto. Laikui bėgant pasakojimai kito. Pamažu plito aiškinimas, kad tokį pilį ir neriją jungiantį urvą išmūrijo švedai, tik jie paslėpę įėjimą požemyje.” A.Každailis su V.Šliogeriu patikslino: „Tarp tvirtovės ir miesto citadelės mariu dugnu buvo nutiestas telegrafo kabelis kuris, laikui bėgant žmonių vaizduotėje virto tuneliu.” Padavimo pradžia sietina su 1873–1874 m. kabelio klojimo darbais. Darbininkai dirbę daugelio pertvarų padalytose fortų, citadelės poternose galėjo susidaryti ilgai besidriekiančių tunelių įspūdį. Jį gilino silpnas apšvietimas, apribotas patekimas į pilies – citadelės bei fortų teritorijas, nuolat užrakintos kai kurios patalpos. Po Antrojo pasaulinio karo laivų statybos įmonės izoliacija beveik ištrynė piliavietę iš naujųjų Klaipėdos

gyventojų sąmonės. Raudoni Nerijos forto mūrai asocijavosi su raudonais jo bendraamžiais kalėjimo – teismo rūmais Malkų ir Uosto gatvėse. Juos pastatė 1857–1862 m., o 1898 m. praplėtė. Naujose padavimo versijose kalėjimo – teismo rūmai pakeitė pilį – citadelę.

Dabar turbūt neįmanoma nustatyti, kas pirmasis Nerijos fortą susiejo su švedais. Lietuvių tautosakoje švedams dažnai priskiriamas piliakalnių, pylimų, pilkapių supylimas, požemių kasimas ir pan. Galimas daiktas, kad tokią Nerijos forto kilmės versiją „įteisino“ A.B.Klaipėdiškio vadovėlis. Jame rašoma: „patartina Kopgalyje esamą senų laikų bastioną pažiūrėti, kuris buvo pastatytas XVII šimtmetyje Klaipėdai nuo jūrų ginti“. Jam antrino J.Pronskus: „Kitapus Kopgalio, miškelyje, yra sena, 18 a. statyta, bet nuo 1897 m. apleista tvirtovė, apsupta giliu kanalu [...]“Vėliau šie teiginiai paplito ir buvo susieti su švedais.

D. Elertas „Kopgalis“ – 2002, Klaipėda.